

Milena Mileva Blažić

Slovenian picturebook (1917–2017)

Uniwersytet w Lublanie

summary

The article presents development of picturebook in Slovenia between 1917 and 2017. The author notices that this kind of books was created in a multicultural context and that picturebook (in Slovene: *slikanica*) has antique roots. This paper contains also the presentation of the Slovenian scientific reflection on these books and their recent situation.

keywords

illustration, picturebook, Slovenia, Slovene literature

biogram

Milena Mileva Blažić – works at the University of Ljubljana as the lecturer of preschool pedagogy and the Slovene literature. In 2001 she defended her PhD thesis *Vloga in pomen ustvarjalnega*

pisanja pri pouku književnosti v osnovni šoli. Between 2006 and 2008 she was a secretary of Slovene Slavistic Association. She is the member of Nordic Network for Children's Literature and International Research Society for Children's Literature. She is author of multiple articles and books, including *Zgodovinski oris prostega spisja na Slovenskem*, *Mladinski klasiki: izbor člankov in razprav*, *Branja mladinske književnosti: izbor člankov in razprav*. She coworks with the Croatian journal „Libri&Liberi“.

streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie rozwoju książki obrazkowej w Słowenii w latach 1917–2017. Autorka zwraca uwagę na wielokulturowy kontekst tego rodzaju twórczości oraz na antyczne źródła samego zjawiska, jakim jest książka obrazkowa (po słoweńsku: *slikanica*). W artykule zaprezentowane zostały również słoweńska refleksja naukowa nad tymi książkami i ich sytuacja w ostatnich latach.

słowa kluczowe

ilustracja, książka obrazkowa, literatura słoweńska, Słowenia

biogram

Milena Mileva Blažić – pracuje na Uniwersytecie w Lublanie jako wykładowca pedagogiki przedszkolnej i literatury słoweńskiej. W 2001 roku obroniła swoją pracę doktorską pt. *Vloga in pomen ustvarjalnega pisanja pri pouku književnosti v osnovni šoli*. W latach 2006–2008 była sekretarzem Słoweńskiego Towarzystwa Slawistycznego. Jest członkinią Nordic Network for Children's Literature oraz International Research Society for Children's Literature. Autorka licznych artykułów i monografii, w tym *Zgodovinski oris prostega spisja na Slovenskem*, *Mladinski klasiki: izbor člankov in razprav*, *Branja mladinske književnosti: izbor člankov in razprav*. Współpracuje z chorwackim czasopismem „Libri&Liberi“.

słoweńska książka obrazkowa

(1917–2017)

wprowadzenie

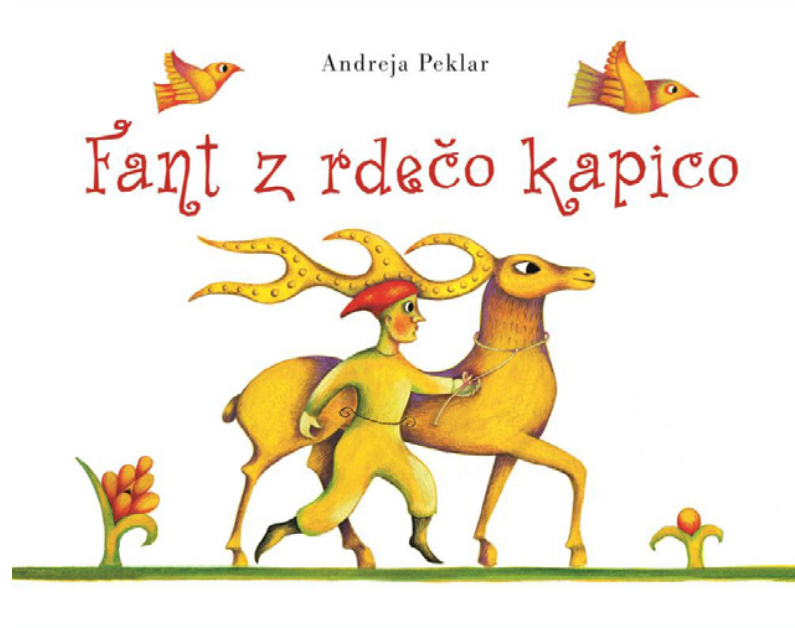
Wąska definicja książki obrazkowej głosi, iż jest to rodzaj książki dla dzieci i młodzieży¹, w której tekst i ilustracja uzupełniają się. Szersza z kolei utrzymuje, że książka obrazkowa jest to utwór (nie)literacki, czyli złożony z obrazów. W słoweńskich książkach obrazkowych, które są określane jako „książeczki dla dzieci i młodzieży”, i które są przeznaczone dla bardzo młodych czytelników, spotykają się język, literatura i kultura. Książka obrazkowa to artefakt *per se*, dziedzictwo kulturowe, które jest bardzo ważne dla

ochrony i rozwoju własnej tożsamości w międzynarodowej przestrzeni, zrodzone w rozmaitych, wielokulturowych kontekstach oraz rozwijające się w latach 1917–2017.

przed książką obrazkową

waza z Vač

Na brązowej wazie z miejscowości Vače pri Litiji znajduje się ujęta w obrazy opowieść o życiu i pracy ludzi z V w. p.n.e². Na wazie, którą można określić na podstawie bardziej rozległej definicji mianem „książki bez tekstu”, w trzech pasach (fryzach) została namalowana historia w obrazach przedstawiająca sceny z życia codziennego w epoce żelaza (postacie ludzkie i zwierzęce), widoczne jest także podobieństwo do książki obrazkowej pt. *Chłopiec z czerwoną czapeczką* (oryg. *Fant z rdečo kapico*, 2005) autorstwa Andreji Peklar.

Ilustracja 1. Okładka książki *Fant z rdečo kapico*

słoweńscy „mężowie języka”³

Początki grafiki (ilustracji, rysunków, winiet) dla młodego odbiorcy możemy znaleźć także na stronach tytułowych, w podtytułach i tytułach, np. w *Katechizmie* (oryg. *Katekizem*, 1550) oraz *Elementarzu* (oryg. *Abecednik*, 1550) Primoža Trubarą. Także dzieło *Biblia dziecięca* (oryg. *Otrozhia biblia*, 1566) Sebastijana Krelja można określić mianem prototypu książki obrazkowej. Podobnie jest w przypadku książki Adama Bohoriča pt. *Tablica dziecięca* (oryg. *Otročja tabla*, 1580), gdzie można zauważyć ozdoby, rysunki, winiety, charakterystyczne dla późniejszej książki ilustrowanej (Kozma Ahačič, *Trubar.doc*, 2008).

ilustrowana książka o Krainie (1689)

Chwała Księstwa Krainy Slava vojvodine Kranjske (oryg. *Slava vojvodine Kranjske*), dzieło Janeza Valvasora, jest przykładem ilustrowanej książki dla dorosłych, z licznymi miedziorytami, rysunkami itp., w której ilustracje i tekst uzupełniają się nawzajem (528 obrazów, 24 dodatki). Ilustracje z tego dzieła w późniejszym okresie znalazły się w książce obrazkowej Nika Grafenauera pt. *Stara Lubljana* (1983).

książki obrazkowe na drewnie

*Panjske končnice*⁴ są unikalne dla słoweńskiego dziedzictwa kulturowego⁵, można na nich zobaczyć sceny z życia religijnego i świeckiego oraz znane na całym świecie motywy baśniowe, wymieniane w klasyfikacji Aarne-Thompsona⁶. *Panjske končnice* najczęściej są malowane tylko na jednej stronie drewnianej płytki. Niektóre zajmują całą powierzchnię tego prostopadłościanu, przy czym na każdej ścianie znajduje się osobny rysunek. *Panjske končnice* stały się inspiracją dla niektórych twórców literatury, np. u Lojzeta Kovačiča, *Zgodbe s panjskih končnic* (1993), czy w formie dziesięciu osobnych komiksów umieszczonych na ścianach pudełka (*Honey Talks*, 2007).

w epoce obrazów (druga połowa XIX wieku)

Przełomem w dziejach słoweńskiej literatury dla dzieci było pojawienie się czasopisma „Vedež: revia za mladost sploh” (1848–1850)⁷,

które założyła Rozalija Eger (1788–1871). Na łamach tego periodyku można zauważyć ilustracje o charakterze edukacyjnym oraz winiety. W drugiej połowie XIX wieku pojawiły się książki ilustrowane, z ozdobami, rysunkami i winietami, czego przykładem może być książka Frana Erjavca *Žwierzeta z naszych i obcych stron w obrazach* (oryg. *Domače in tuje živali v podobah*, 1868)⁵. Tomik poezji Luizy Pesjak pt. *Fiolki. Wiersze dla młodzieży* (oryg. *Vijolice. Pesmi za mladost*, 1889) stanowi zapowiedź właściwej książki obrazkowej. W 1895 roku ukazał się podobny w formie zbiór wierszy autorstwa Josipa Stritara, noszący tytuł *Pod lipą. Książka dla młodzieży z ilustracjami* (oryg. *Pod lipo. Knjiga za mladino s podobami*).

Interesujący w tym kontekście jest zbiór poezji dla dorosłych Otona Župančiča pt. *Kielich upojenia* (oryg. *Čaša opojnosti*, 1899), w którym opublikowano także cykl wierszy dla dzieci. Rok później został wydany tomik tego samego autora, zatytułowany *Pisanki: wiersze dla młodzieży* (oryg. *Pisanice: pesmi za mladino*, 1900⁹). W tej książce można zobaczyć początki osobnej sztuki ilustratorskiej skierowanej do dziecięcego odbiorcy, grafikę służącą podkreśleniu treści oraz ozdobną stronę tytułową. Początki profesjonalnej grafiki dla dzieci i młodzieży można zaobserwować również w czasopiśmie „Zvonček: list s podobami za slovensko mladino” (1900–1939).

epoka książki obrazkowej

książki obrazkowe Schwentnera

Wydawca Lavoslav Schwentner (1865–1952) opublikował liczne (ok. 16) książki obrazkowe dla dzieci o edukacyjnych treściach oraz przekłady poezji autorstwa Golara Cvetka¹⁰: *Pavluša in Nuša, dva škrata in druga nemarna jata* (1911) czy *Blažek in Tomažek* (1911). W roku 1912 ukazała się książka adaptowana do potrzeb słoweńskich czytelników z tłumaczeniami Župančiča pt. *Lahkih nog naokrog*, ilustrowana przez Gertrudę Caspari (14 wierszy z ilustracjami)¹¹. Wszystkie książki¹² Schwentnera zostały wydane po słoweńsku¹³.

Martin Krpan (1917)

Za pierwszą słoweńską książkę obrazkową w wąskim znaczeniu tego słowa⁴⁴ uznawany jest *Martin Krpan z Vrha* (1917, drugie wydanie: 1937) Frana Levstika, autorem ilustracji był Hinko Smrekar. Ta książka była przeznaczona dla młodych odbiorców, gdyż ukazała się w serii pt. *Biblioteka dla dzieci* (oryg. *Knjižnica za otroke*). *Martin Krpan* to opowieść o bohaterze narodowym, która w procesie recepcji literackiej stała się lekturą dla najmłodszych, czytaną przez dzieci przede wszystkim w formie książki obrazkowej (z ilustracjami Toneta Kralja z 1954 roku), a także komiksu autorstwa Miki Muster, który to komiks był obecny na rynku w licznych wydaniach. Publiczność po raz pierwszy poznała pierwszą część *Martina Krpana* w 1858 roku na łamach czasopisma „Slovenski glasnik”. Istnieje też kontynuacja tego dzieła, która nie ma tak państwowotwórczego charakteru, lecz nawiązuje do baśni Hansa Christiana Andersena pt. *Krzesiwo*, która była tłumaczona przez Levstika. Cykl o Martinie Krpanie stanowi niezwykle interesującą serię, opublikowaną w *Dzielach zebranych* (*Zbrana dela*, 1931, 1956) Levstika. Według Slodnjaka całość powstała w latach 1855–1857. O związkach Levstika i Andersena pisał Janko Kos na łamach periodyku „Slavistična revija” w 1982 roku⁴⁵. Z kolei w roku 1850 w czasopiśmie „Vedež” pojawił się przekład Frana Jerišy z języka niemieckiego innej baśni Andersena pt. *Słowik*. Janko Kos przypuszcza, że Levstik czytał baśnie Andersena po niemiecku. Wpływ *Krzesiwa* na drugą część *Krpana z Vrha* jest dość wyraźny (motyw uwięzienia, czarodziejskiej piły i czarodziejskiej włóczki)⁴⁶.

epoka 1918–1941

baśniowe godzinki na urodziny króla Aleksandra (1931)

Do rozwoju literatury dziecięcej w okresie międzywojennym przyczyniła się także aktywność pisarek, które nie tylko przyniosły ze sobą nową wrażliwość, ale także nowe gatunki (np. baśnie literackie), nowe rodzaje książek (w tym obrazkowe), co więcej one same ozdabiały swoje dzieła i tworzyły własne utwory⁴⁷.

Książka z obrazkami bez obrazków

W rękopiśmiennym spadku po Srečku Kosovelu (1904–1926) znajduje się przekład baśni Andersena o intrygującym tytule *Książka z obrazkami bez obrazków* (słow. *Slikanica brez slik*). Kosovel przetłumaczył ją na słoweński z niemieckiego.

krótka rozmowa z autorem książki obrazkowej (1939)

Wyrażenie „książka obrazkowa” pojawiło się również w artykule Alberta Široka pt. *Kratek pogovor z avtorjem slikanice (Krótka rozmowa z autorem książki obrazkowej)*. Artykuł ten ukazał się na łamach periodyku „Učiteljski tovariš” w roku 1939¹⁵. Tytułowym autorem jest Radovan Klopčič, który już w 1936 roku „wypełnił rysunkami” *Elementarz* (słoweńskie: *Začetni čitalni in pisalni pouk*), a później „wykonał ilustracje” w powieści dla młodzieży pt. *Beli dvor* autorstwa Gustava Šiliha z roku 1938. Później, w 1946 roku dla zbioru *Pionerska slikanica* „ilustracje wykonał” Janez Vidic, a stronę tytułową – Henrik Beranek.

Makalonca

Fran Saleški Finžgar czerpał inspiracje do swojej autorskiej baśni pt. *Makalonca* (1944, oprac. graf. Jože Plečnik) z opowiadania pasterzy, które usłyszał w okresie studiów. *Makalonca* to zbiór złożony z czterech baśni (bajek ludowych): *Makalonca*, *Hudobin Potepin*, *Kvartopirčev sin* i *Kačja dolina*. Mniej znanym faktem jest to, że słoweński architekt Jože Plečnik (1872–1957) opracował tę książkę pod względem graficznym, stworzył ozdoby, czerwone inicjały, litery wzorowane na tych z rękopisu, winiety oraz wprowadzenia w kolorze czarnym¹⁹.

epoka 1945–1991

czasopismo „Ciciban”

Najistotniejszą rolę we wspieraniu rozwoju słoweńskiej literatury dziecięcej i ilustracji, a także książki obrazkowej, odegrały czaso-

pisma o tematyce literackiej, przede wszystkim „Ciciban” (od 1945 do dziś), „Cicido” (od 1998 do dziś), a także „Kurirček” (1960–1990); ten ostatni magazyn od 1991 roku ukazuje się pod tytułem „Kekec”.

Akademia Sztuk Pięknych

Szczególnym momentem zwrotnym w dziejach słoweńskiej literatury dla dzieci było utworzenie Akademii Sztuk Pięknych w Lublanie, na której powstał kurs malarstwa i rzeźby – tam zaczęli kształcić się ilustratorzy i ilustratorki.

szczęście jest w baśniach

Słoweńskie ilustratorki: Marlenka Stupica²⁰, Marjanca Jemec Božič²¹, Ančka Gošnik Godec²² i Jelka Reichman²³ szczególnie przyczyniły się do rozwoju lokalnej książki obrazkowej, a ich dzieła posiadają znaczną wartość artystyczną.

seria *Čebelica*

Powstały w 1953 roku Zbiór pt. *Pszczółka* (oryg. *Čebelica*) stanowi reprezentatywny tom, w którym znalazły się najlepiej znane słoweńskie i pochodzące z literatury powszechnej teksty przeznaczone dla dziecięcego odbiorcy. Były one wielokrotnie przedrukowywane i stały się częścią zbioru pt. *Wielkie książki z obrazkami* (1967, format A4, tekst i ilustracje), który odnosi się do wąsko pojmowanej książki obrazkowej.

włoski symbol w słoweńskim klubie czytelników²⁴

W latach 1917–2017 niektórzy bohaterowie literaccy, obecni w książkach obrazkowych, stali się nieodzowną częścią folkloru i literatury słoweńskiej, np. *Butalci*, *Ciciban*, *Cvilimož*, *Juri Muri*, *Kosovirja*, *Maček Muri*, *Martin Krpan*, *Miškolin*, *Mižek Figa*, *Muca Copatarica*, *Pedenjped*, *Piki Jakob*, *Sapramiška*, *Šivilja in škarjice*, *Zverinice iz Rezije*, *Zvezdica Zaspanka* i in. W przypadku dorosłych, którzy wspominają swoje dzieciństwo, baśnie i książki obrazkowe mają status świętości (ang. *childhood memorabilia*). Ze wszystkich bohaterów książek obrazkowych, którzy zyskali popularność w Słowenii, do rangi symbolu

urósł tytułowy protagonista *Pinokia* (słow. *Ostržek*) Carla Collodiego, który w oryginale ukazał się w 1883 roku i zyskał u nas negatywne konotacje.

tom *Wielkie książki z obrazkami* (*Velike slikanice*, 1967)

Najistotniejszą rolę w rozwoju wąsko pojętej książki obrazkowej spełnił tom *Wielkie książki z obrazkami* (*Velike slikanice*) z 1967 roku, który przyczynił się do rozwoju grafiki i samego dzieła literackiego. Bibliografią i krytyką książki obrazkowej w latach 1950–1980 (w czasie gdy rozwijała się słoweńska twórczość) zajmowały się wybitne europejskie specjalistki, np. Bettina Hurliman. Na słoweńską refleksję naukową trzeba było czekać całe pokolenie. Z perspektywy literaturoznawczej na ten temat wypowiedała się Marjana Kobe (*Pogledi na mladinsko knjževnost*, 1987); również w *Encyklopedii Slovenii* (*Enciklopedija Slovenije*) pojawiło się hasło „slikanica” („książka obrazkowa”) z ilustracjami przedstawiającymi okładki. W książce pt. *Poetyka książki obrazkowej* (oryg. *Poetika slikanice*, 2013) cztery autorki – Marjana Kobe, Maruša Avguštin, Dragica Haramija i Janja Batič – zawarły refleksję teoretyczną o takich utworach.

epoka 1991–2017

teorie książek obrazkowych (1987–2017)

Słoweńska literatura dla dzieci w miarę upływu czasu ulegała stopniowej depedagogizacji, poczynszy od jej fazy czasopiśmienniczej („Vedež”, „Vrtec”, „Angeljček” i „Zvonček”), epoki Župančiča, baśni literackich, a skończywszy na właściwych książkach obrazkowych. Od celów religijnych i dydaktycznych przeszła do pełnej autonomii. W fazie tworzenia ram instytucjonalnych konieczne było stworzenie infrastruktury czytelniczej („Vedež”, 1848–1850) i czasopism literackich („Vrtec”, 1871–1941), co kontynuują periodyk „Ciciban” (od roku 1945), seria *Čebelica*, Akademia Sztuk Pięknych w Lublanie, Pionirska knjižnica, czasopismo „Otrok in knjiga” (1972) oraz umię-

dzynarodowienie organizacji IBBY²⁵ (1992), sprzyjającej rozwojowi literaturoznawczej refleksji nad twórczością dla najmłodszych.

Naukowa refleksja dotycząca tego tematu opóźniła się co najmniej o jedną generację. W okresie międzywojennym powstały pojedyncze artykuły o książce obrazkowej, jednak prawdziwy rozkwit samej książki obrazkowej nastąpił po II wojnie światowej, szczególnie po roku 1970. Jest to widoczne właśnie w naukowym piśmiennictwie dotyczącym literatury dziecięcej, a zwłaszcza jej najbardziej reprezentatywnego gatunku, właśnie książki obrazkowej. Jednakże literatura dla dzieci musiała sama przejść proces instytucjonalizacji na wszystkich czterech słoweńskich uniwersytetach i stać się przedmiotem nauczania akademickiego (literatura dla dzieci i młodzieży); zaczęto badać książki obrazkowe – czyli najbardziej lubiany przez dzieci rodzaj książek, który większość zapamiętuje już w przedszkolu, w szkołach podstawowych i średnich, a później w dorosłości ma dobre wspomnienia dotyczące ulubionych książek z obrazkami.

W badaniach nad literaturą dziecięcą można wyodrębnić różne teorie książki obrazkowej (M. Kobe, *Pogledi na mladinsko književnost*, 1987; M. Nikolajeva, *How Picturebook Works*, 2001; D. Haramija, J. Batič, *Poetika slikanice*, 2013; S. Beckett, *Crossover Picturebook*, 2013; B. Kummerling Meibauer, *Picturebooks: Representation and Narration*, 2014). Z uwagi na nowe trendy obecne we współczesnej grafice w odniesieniu do słoweńskiego kontekstu kulturowego najbardziej adekwatna wydaje się teoria Sandry Beckett, która definiuje książkę obrazkową jako dzieło zróżnicowane wewnętrznie i dokonuje podziału tego zjawiska na: książkę bez tekstu²⁶, popularną²⁷, artystyczną²⁵, literacką²⁹, ponadpokoleniową³⁰ oraz synkretyczną pod względem gatunkowym³¹.

komercyjne książki obrazkowe po 1991 roku

Jednym z konsumpcyjnych, pustych gestów współczesności jest prymat zysku i merkantylizacji. Wydawnictwa publikują książki obrazkowe, często wykonują również ilustracje, prezentują je

w przedszkolach i szkołach, sędzę jednak, że wielu autorów pisze głównie dla siebie³². Cechą charakterystyczną naszych czasów jest ukierunkowanie na klienta i promocja sprzedaży książek pod pretekstem „promocji czytelnictwa”. Ale podobnie jak ten, kto nie czyta, nie może nikogo zachęcić do czytania, tak samo za pomocą popkultury nie możemy rozwijać kultury jako całości.

nagroda za Oryginalną Słoweńską Książkę Obrazkową

Związek Wydawców i Księgarzy ustanowił Nagrodę za Oryginalną Słoweńską Książkę Obrazkową, która nie jest nagrodą literacką, lecz księgarską, jednak zyskała renomę i dlatego w 2011 roku została przemianowana na Nagrodę im. Kristiny Brenk. Jako autorka, tłumaczka i redaktorka Brenk podpierала wszystkie trzy filary systemu literackiego³³. Ta nagroda stała się prestiżowa i obecnie stanowi istotną część nie tylko słoweńskiego, ale także międzynarodowego życia literackiego.

klasyka dla dorosłych jako książki obrazkowe dla dzieci

Klasyczne dzieła dla dorosłych, które posiadają teksty przeznaczone dla szerokiego grona odbiorców, stały się kanonem literatury dla dzieci i młodzieży, np. *Kozlovska sodba v Višnji gori* (pol. *Sąd kozła w Wiśniowej Górze*), *Martin Krpan*, *Pesem od Lepe Vide*, *Povodni mož*, *Turjaška Rozmanuda*. Są to utwory klasyczne, które z obszaru literatury dla dorosłych przeszły do kręgu lektur dla młodych czytelników. Książki obrazkowe są także przestrzenią autocenzury i zarazem wolności, przede wszystkim jednak stanowią komplementarne jednostki wyrazu graficznego i literackiego.

Ilustracija 2. Okladka knjizke pt. *Pepelka*

nowe rodzaje książek obrazkowych

W ostatnich latach pojawiają się nowe rodzaje książek obrazkowych, np. książka dotykowa – książka dla dzieci niewidomych i słabowidzących (*Snežna roža*, 2004), książki obrazkowe dla głuchych i niedosłyszących (*Juri Muri v Afriki*, 2002), książki obrazkowe przyjazne dla czytelników z dysleksją (*Radi štejemo*, 2017), książki bez tekstu (*Dvanajst mesecev*, pol. *Dwanaście miesięcy*, 1983; *Deček in hiša*, 2015), interaktywne książki obrazkowe (*Maček Muri*, 2001) i takie, które są dostosowane do iPada (*1001 Pravljica*).

książka z obrazkami bez obrazków

Z koncepcjami Andersena i Kosovela – *Książki z obrazkami bez obrazków* (oryg. *Slikanica brez slik*, 1845, 1926) – korespondują akwarele zatytułowane *Obrazki bez książki* – Alan (oryg. *Slike brez slikanice* – Alan), w których można zauważyć, że książki obrazkowe przedstawiają nie tylko baśniowy, ale również sprawiedliwy świat³⁴.

Książki obrazkowe mogą także zaistnieć w nieliterackich mediach, począwszy od utworu pt. *Maček Muri*, który początkowo był spektaklem radiowym (1974), następnie książką obrazkową (1975), kasetą, płytą CD, książką interaktywną, a w końcu stał się książką dostępną na iPadzie oraz przyjął nowe formy książki: dostępnej dla osób niepełnosprawnych (np. książki obrazkowe dla dzieci niewidomych i słabowidzących), książki bez tekstu, książki bez ilustracji, cyfrowej książki obrazkowej, książki muzycznej, książki multimedialnej, książki w formacie 3D.

książka obrazkowa – cała nuta czy półnuta?

Książki obrazkowe nie są bliżej nieokreślonym, nieskończonym zbiorem tekstów (odnotowano 30000 tego rodzaju książek i 3000 dzieł tego rodzaju w języku słoweńskim), lecz stanowią część literackiego kontinuum, wyrażonego w języku, literaturze i kulturze, posiadają takie wartości, które aż nadto wyrażają w sposób literacki i artystyczny ducha czasów oraz humanistyczną wiarę w dobrostan człowieka. Na wystawie, która odbyła się w Narodowej

i Uniwersyteckiej Bibliotece w Lublanie, przedstawiono zaledwie 1% wszystkich książek obrazkowych, zawierających jakąkolwiek wartość artystyczno-literacką, ideały humanizmu i jednocześnie będących częścią dziedzictwa kulturowego.

Wystawa w Narodowej i Uniwersyteckiej Bibliotece w Lublanie jest pierwszą częścią serii wydarzeń literackich zaplanowanych na lata 2017–2021, wśród których przewidziane jest też sympozjum na dzień św. Grzegorza w 2018 roku³⁵, a potem cykl spotkań poświęconych książce obrazkowej i rozmów przy kawie z autorkami książek dla dzieci.

Zaproszenie na wielką wystawę z okazji stulecia słoweńskiej książki obrazkowej było tak naprawdę zaproszeniem na wystawę jedynie części tego rodzaju twórczości, wyciągniętej z pewnego kontekstu³⁶, bez względu na to, co zostało ujęte w siódmym artykule Ustawy o planowaniu działalności wydawniczej (2016). Tak się dzieje, gdy kaprys staje się prawem, na podstawie którego na wystawie pojawiły się „jednostki publikacji monograficznej z kodem bibliograficznym jako książka obrazkowa lub komiks, liczące do 47 stron lub 0,5 arkusza wydawniczego”. To świetny antyprzykład postępowania z literaturą.

książka obrazkowa i pamięć kulturowa

Książki obrazkowe oraz ilustrowane stanowią wysublimowany wyraz pamięci jednostkowej i kolektywnej, pełnią również funkcję tożsamościową oraz narodowo-ogólnoludzką dla rozwoju osobistego i kulturowego. Słoweńska książka obrazkowa (1917–2017) znajduje się na wysokim poziomie artystycznym i literackim, zawiera humanistyczne wartości, co sprawia, że jest równoprawnym elementem w mozaice europejskich książek obrazkowych.

Bohaterowie w książkach obrazkowych są szlachetni, odważni, uczciwi, są też wśród nich bohaterowie-odkrywczy i ci, którzy są aktywni, w których zostały uzewnętrznione konflikty i pragnienia dzieci, ale również dorosłych. Postacie z tych książek są jednocześnie abstrakcyjne i zindywidualizowane, lokalne i uniwersalne, przede

wszystkim zaś – nieśmiertelne. To wiecznie młodzi ludzie, którzy stanowią stałe punkty odniesienia w życiu czytelnika. Często jest tak, że tekst książek obrazkowych dla dzieci stanowi kontekst dla dorosłych (np. *Pajaček in punčka*, 1985) lub porusza trudne tematy bez ilustracji (*Ptički brez gnezda*, 1917).

Książki obrazkowe są naczyniem pamięci indywidualnej i zbiorowej³⁷, tak samo jak wielka wystawa, która odbyła się z okazji Radosnego Dnia Kultury³⁵ w Narodowej i Uniwersyteckiej Bibliotece w Lublanie (3 grudnia 2017 roku). Słoweńska książka obrazkowa jest obszarem demokratycznym, tworzą ją klasycy oraz autorzy współcześni. Książka obrazkowa jest przestrzenią autocenzury i wolności, o czym była mowa na międzynarodowym sympozjum dotyczącym tego rodzaju twórczości (11 marca 2018 roku). Książka obrazkowa jest dynamiczna, żywa i otwarta na rozmaite interpretacje, przeróbki czy adaptacje.

szczęście jest w książkach

Podczas ubiegłorocznej digitalizacji *Katechizmu* Jurija Japlja z 1789 roku znaleziono szczęśliwie zachowaną, wysuszoną między okładkami, czterolistną koniczynę.

Baśnie zazwyczaj kończą się słowami: „A potem żyli długo i szczęśliwie do końca swoich dni”. Bohaterowie literaccy są z kolei wiecznie młodzi, uczciwi i działają dla dobra ludzkości (*Ciciban*, *Juri Muri*, *Kokoš Velikanka*, *Kosovirji*, *Lepa Vida*, *Maček Muri*, *Martin Krpan*, *Mižek Figa*³⁹, *Mojca Pokrajculja*, *Muca Copatarica*, *Pedenjped*, *Piki Jakob*, *Sapramiška*, *Šivilja in škarjice*, *Škrat Kuzma*, *Zvezdica Zaspanka*, *Zverinice iz Rezije*), a także mają swoje krainy i miasta (*Butale*, *Cicibanija*, *Hiša iz besed*, *Klobučarija*, *Kosovirija*, *Mesto Rič Rač*, *Pedenjcarstvo*, *Rezija*, *Smejale*, *Stara Ljubljana*, *Šamponija*, *Tisočera mesta* itd.).

W książkach obrazkowych w istocie znajduje się szczęście, żyją w nich motywy obecne w dziedzictwie kulturowym (*Aleksandrinke*, *Argonavti*, *Barbara Celjska*, *Človeška ribica*, *Hallerstein*, *Lepa Vida*, *Makalonca*, *Martin Krpan*, *Pegam in Lambergar*, *Povodni mož*⁴⁰, *Rdeče jabolko*, *Trubar*, *Situla iz Vač* itd.).

W książkach obrazkowych żyją szanowani mieszkańcy Lublany⁴¹, np. w utworach takich jak *Cefizelj*, *Ciciban*, *Deklica Delfina*, *Juri Muri*, *Makalonca*, *Maček Muri*, *Sapramiška*. Wraz z książkami obrazkowymi wśród dzieci propaguje się demokrację⁴², a także sławni ludzie mają swoje ulubione dzieła⁴³.

szczęście jest w książkach – obrazkowych

Na koniec mogę tylko sparafrazować Ivana Cankara tymi słowami: „Każdy człowiek ma w domu swojego życia szczególny pokoi, w którym przechowuje swoją książkę obrazkową...” i tym samym zaprosić wszystkich na kolejną wystawę książek obrazkowych, która odbędzie się podczas najbliższych obchodów urodzin France’a Prešerna.

Z języka słoweńskiego przetłumaczyła Alicja Fidowicz
Konsultacja: Tina Jugovič

odwołania

1. Słoweński termin „mladinska književnost” ma bardziej inkluzywny charakter niż polskie określenia „literatura dziecięca” lub „literatura młodzieżowa”, lub nawet (pisane ze spójnikiem!) „literatura dla dzieci i młodzieży”. W słoweńskim literaturoznawstwie nie funkcjonuje tak silne oddzielenie literatury dla dzieci i nastolatków, niekiedy nawet włącza się w zakres twórczości określanej mianem „mladinska književnost” dzieła tworzone przez młodych autorów (przyp. tłumaczki).
2. Situla z Vač, http://www.nms.si/index.php?option=com_content&view=article&id=2084%3Asitula-z-va&catid=18%3Aznameniti-predmeti&Itemid=33&lang=sl [dostęp: 13.06.2018].
3. K. Ahačič, *Jezični možje: zgodba o slovenskem jeziku*, Lublana, 2015, s. 47.
4. Są to malowane na drewnianych, sześciokątnych, używanych w pszczelich ulach płytkach (*panj*) sceny z życia codziennego, Biblii oraz lokalnego folkloru, w tym baśni ludowych (przyp. tłumaczki).
5. W Karyntii są one określane jako „čelnice”. Zob. H. Kropelj, *Poslikane panjske končnice*, Celovec 1990.
6. Najczęściej znajdują się na nich jeden–dwa obrazy (*Pegam in Lambergar in konjenika*), kilka motywów zostało przedstawionych na jednej ścianie płytki (*Živali plešejo s kmeti*), w innych wypadkach na

dwóch (*Gostičniški prizor, Jezdeca, Pegam in Lambergar in konjenika, Ženska vzame čebelni panj*), trzech (*Kristus izganja trgovce iz templja, Spoved pravičnika in spoved grešnice, Sv. Lucija*), czterech (*Babji mlin*), pięciu (*Kristusovo posmrtno delovanje v petih zaporednih slikah*), sześciu (*Vrnitev izgubljenega, Vsta prizorov o začetku človeštva*), innym razem było to siedem różnych narracji (*Sedem zakramentov, Zgodba o izgubljenem sinu, Zgodba, v kateri kmet opehari hudiča*), jedna narracja w obrębie innej (*Job na gnoju*). Istnieją także obrazy z napisami (*Hudič vzame Napoleona czy Slaba lovca*, składająca się z pięciu odrębnych narracji). Na niektórych *panjskih končnicah* można zauważyć narracje o podwójnym stopniu złożoności, w których pojawiają się warstwy o charakterze realistycznym i nadrealnym, np. *Godba pred peklom, Hudič izkuša Jezusa in puščavi, Marijino kronanje, Vesoljni potop, Ženski dvoboj na petelinih*.

7. [https://www.dlib.si/results/?euapi=1&query=%27keywords%3dvede%25%be+\(1848\)%27&pageSize=25&fUDC=Knji%25%beevnost&sortDir=ASC&sort=date&frelation=Vede%25%be+\(1848\)](https://www.dlib.si/results/?euapi=1&query=%27keywords%3dvede%25%be+(1848)%27&pageSize=25&fUDC=Knji%25%beevnost&sortDir=ASC&sort=date&frelation=Vede%25%be+(1848)) [dostęp: 13.06.2018].
8. *Naša slikarica Kobilica* [brak autora] [w:] „Ljubljanski zvon” 1899, t. 19, nr 8.
9. Tomik Župančiča był inspirowany książką pt. *Pisanicami od lepeh umetnosti* (1781). Później powstały również inne książki, sięgające do tradycji *panjskih končnic*: *V šolo*, 1900; *Živali naše prijateljice*, 1900; *Dobri otroci*, 1901; *Noetova barka*, 1901; *Otročičem v zabavo*, 1901; *Sladki orehi: drobenaj jih in uživajo naši mladi računarji*, 1901; *Metulji v podobah*, książka ze 129 kolorowymi ilustracjami, treść w języku słoweńskim, niemieckim i łacińskim (1907); *Palčki Poljanci*, 1908; *Hroški in žuželke v podobah* – książka ze 137 ilustracjami, z wyrazami słoweńskimi, chorwackimi i niemieckimi (1908); *Planinske cvetke v podobah*, książka zawierająca 97 ilustracji kolorowych, w języku słoweńskim, niemieckim i łacińskim (1909); *Deca roma okrog doma*, 1910; *Drobiž v podobah*, 1910; *Delo in zabava*, 1910.
10. C. Golar przerobił książkę W. Bucha pt. *Max und Moritz*.
11. Ciekawostką jest to, że w zbiorze pt. *Lahkih nog naokrog* (wiersze A. Holsta i O. Župančiča, ilustracje G. Kaspari) pojawiła się zagadka z książki pt. *Mehurčki*.
12. J. Šlebinger, *Slovenska bibliografija za l. 1907–1912* [w:] <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X7QSUOPo> [dostęp: 14.06.2018].
13. Jak sam wspominał, chodzi o „dzieła słoweńskich wydawców, bez względu na język i kraj wydania, a także dzieła o Słowenii i Słoweniacach” (*Bibliotekarski terminološki slovar*, s. 303). E. Kodrič-Dačić, „Knjižnica” 2002, t. 46, nr 4, s. 65–85. Jest to szczególnie istotna uwaga ze względu na kontekst historyczny ziem słoweńskich, gdzie inteligencja posługiwała się językiem niemieckim (przyp. tłumaczkii).
14. A. Arko, P. Koželj, *Slikarica – moja prva knjiga* [w:] D. Haramija, J. Batič, *Poetika slikarice*, Murska Sobota, 2013, s. 44–47.

15. J. Kos, *Levstik in Andersen* [w:] „Slavistična revia: časopis za jezikoslovje in literarne vede” 1982, nr 3, s. 241–266.
16. M. Blažič, *Motivi soli v pravljicah – študij primera Krpan z Vrha* [w:] *Socialna in kulturna zgodovina hrane*, red. D. Čeč, B. Šuštar, Lublana 2016, s. 177–193.
17. Literackie kontinuum, które motywowało słoweńskie autorki, rozciągało się między dwoma modelami: baśni literackiej i oralnej, co było obecne zarówno u pisarzy, jak i pisarek. Przełomem okazało się utworzenie przez Wydawnictwo Belo-modra knjižnica Towarzystwa Wychowania Fizycznego i Kulturalnego „Atena” (1927–1941), a także „Sekcji baśni”, która od 17 grudnia 1931 roku zaczęła organizować tzw. baśniowe godziny w „damskim salonie” lub białej sali hotelu Union w Lublanie. Pierwszy taki wieczorek odbył się właśnie 17 grudnia 1931, a jego organizatorką była Minka Krofta wraz z grupą intelektualistek, które zaczęły opowiadać baśnie młodym odbiorcom: „Panie bajarki już same zdecydowały, że nasza młodzież zasługuje na prawdziwe perły literatury rodzimej i światowej. Recytatorkami będą w większej części nasze artystki lub pisarki. W czwartek, z okazji urodzin Jego Wysokości Króla Aleksandra, panna Maša Slavčeva, członkini towarzystwa, zabierze młodych słuchaczy w fantastyczną krainę baśni”. Zob. Zgodovinski arhiv Ljubljana. Arhivsko gradivo II, državna realna gimnazija v Ljubljani, št. 1823, v Ljubljani, dne 16. 12. 1931. Zgodovinski arhiv Ljubljana. Arhivsko gradivo II, državna realna gimnazija v Ljubljani, št. 398, v Ljubljani, dne 12. 05. 1932. 1931/1932.
18. A. Širok, *Kratek pogovor z avtorjem slikanice* [w:] „Učiteljski tovariš” 1939, nr 79(43), s. 2.
19. K. Možina, *Mikrotipografija arhitekta Jožeta Plečnika* [w:] „Knjižnica”, nr 55(4)/2011, 147–161.
20. *Drevo pravljic : pravljice in pesmi s podobami Marlenke Stupica*, red. A. Ilc, P. Učakar i I. Matko Lukan, tłum. Fran Albreht, wstęp J. Krivec Dragan i M. Komelj, oprac. bibliografii P. Koršič, Lublana 2010.
21. *Pravljični cvet : zgodbe in pesmi s podobami Marjance Jemec Božič*, wybór M. Jemec Božič i I. Matko Lukan, red. I. Matko Lukan, A. Ilc i P. Učakar, Lublana 2013.
22. F. Bevk i in., *Zlata ptica: zgodbe in pesmi s podobami Ančke Gošnik Godec*, wybór I. Matko Lukan, red. I. Matko Lukan, A. Ilc i P. Učakar, wstęp A. Štefan i J. Krivec Dragan, Lublana 2013.
23. *Čudežni vrt: zgodbe in pesmi s podobami Jelke Reichman*, wybór i red. A. Ilc, P. Učakar, I. Matko Lukan, Lublana 2009.
24. W Słowenii istnieje ruch Bralna značka, który zachęca uczniów do czytania: każde dziecko ma przeczytać pewną liczbę książek, za co w nagrodę otrzymuje medal. Kontrowersje wzbudza fakt, że na tym medalu umieszczono podobiznę Pinokia, zamiast jednego z wielu słoweńskich bohaterów literatury dla dzieci i młodzieży, w dodatku wybrano postać, która w kulturze słoweńskiej jest odbierana negatywnie (przyp. tłumaczkii).

25. Slovenska sekcija IBBY, <http://www.ibby.si> [dostęp: 30.11.2018].
26. Słoweńskie przykłady to: M. Amalietti, *Maruška Potepuška*, Ljubljana, 1987; M.L. Stupica *Dvanajst mesecev*, Ljubljana, 1983; M. Manček *Brundo se igra*, Ljubljana, 1978; D. Stepančič, *Zgodba o sidru*, Ljubljana 2010; M. Kastelic, *Deček in hiša*, Ljubljana, 2015.
27. Również w Słowenii istnieje interesujący fenomen, dla którego istotne znaczenie ma popkultura. Osoby, które są mniej lub bardziej popularne, piszą swoje książki dla dzieci, ilustrują je, a nawet same przyznają sobie nagrody. Przez system jednoosobowych wydawnictw dosłownie same wydają własne książki obrazkowe, o których sądzą, że są „wspaniałą lekturą dla dzieci”, piszą też dla dzieci o sobie samych.
28. Jak np.: G. Burger, F. Prešeren, M.L. Stupica, *Lenora*, Ljubljana 1991; J. Grimm, W. Grimm, *Pepelka*, Ljubljana, 2010 (i wydania późniejsze).
29. S. Makarovič, K. Gatnik, *Gal v Galeriji*, Ljubljana, 1981; S. Makarovič, K. Gatnik, *Strahec v Galeriji*, Ljubljana, 1991.
30. S. Makarovič, K. Kosmač, *Rdeče jabolko*, Ljubljana, 2008.
31. H. Wang, *Hallerstein*, b.m.w., 2014.
32. Jeśli tworzą je dla siebie, niech zatrzymują je dla siebie.
33. 1949–1973.
34. ALMA – Astrid Lindgren Memorial Award (od 2002 do dziś) jest najbardziej prestiżową nagrodą dla literatury dziecięcej na świecie, przyznaje się ją za całokształt twórczości. Istnieje wiele kryteriów o charakterze literackim i artystycznym, oprócz tego osoby nominowane i nagrodzone, jak również ich literatura, muszą „oddawać ducha” Konwencji Praw Dziecka ONZ, zob. <http://www.alma.se/en/About-the-award/> oraz <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pri-stojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn> [dostęp: 30.11.2018].
35. Dzień św. Grzegorza (Gregorjevo) – słoweńskie święto zakochanych, odpowiednik Walentynek, przypada zazwyczaj w marcu, w niektórych regionach Słowenii także w innych miesiącach (przyp. tłumaczki).
36. Zostało to podpisane przez pełniącego obowiązki ministra kultury Gorazda Žmavca: Ustawa o planowaniu działalności księgarskiej: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12747> [dostęp: 12.05.2016].
37. Juvan, M. *Kulturni spomin in literarni žanri: primer slovenskega soneta*, „Slavica litteraria”, nr 9/2006, s. 195–205.
38. Dzień Kultury Słoweńskiej – w oryginale *Ta veseli dan kulture* – jest nieformalnym słoweńskim świętem narodowym, obchodzonym 3 grudnia, w rocznicę narodzin poety France’a Prešerna. Tego dnia słoweńskie instytucje kultury umożliwiają odwiedzającym bezpłatny wstęp (przyp. tłumaczki).

39. Cykl pt. *Mižek Figa gre po svetu* napisał w 1950 roku Janez Menart.
40. J. Grimm, W. Grimm, *Deutsche Sagen*. Kassel 1816–1818. <http://www.sagen.at/texte/sagen/grimm/tanzmitdemwassermann.html> [dostęp: 14.06.2018].
41. Burmistrz Lublany Etbin Henryk Costa (1832–1875) korespondował z Jacobem Grimmem, który był członkiem honorowym Towarzystwa Historycznego Krainy (Mitteilungen des historisches Vereins für Krain), mającego siedzibę w tym mieście. Dwa oryginalne listy znajdują się w Narodowej i Uniwersyteckiej Bibliotece w Lublanie, zob. K. Bedenk, *Visokorodni gospod dvorni svetnik!: dopisovanje Jacoba Grimma s Slovenci* [w:] *V labirintu jezika = Im Labyrinth der Sprache (Slovenske germanistične študije)*, red. U. Valenčič Arh, D. Čuden, Lublana 2015, s. 13–30, 402–403.
42. M. Cerar, *Kako sem otrokom razložil demokracijo*, Ljubljana 2014.
43. Zob. A. Arko, P. Koželj, *Slikanica – moja prva knjiga* [w:] D. Haramija, J. Batič, *Poetika slikanice*, „Murska Sobota” 2013, s. 44–47.